

KS. MIROSLAW PARACKI

BISKUPIE SEMINARIUM DUCHOWNE W GDAŃSKU OLIWIE W LATACH 1957-1962

Dwa lata temu obchodziliśmy w diecezji gdańskiej jubileusz 40-lecia Gdańskiego Seminarium Duchownego w Gdańsku Oliwie¹, podczas którego ks. dr Alojzy Rotta przedstawił bardzo interesująco historię seminarium w kontekście dziejów instytucji seminaryjnych w życiu Kościoła². Wykład ten stał się m.in. inspiracją do studium nad dziejami *Alma Mater* diecezji gdańskiej, w murach której nie tylko autor artykułu, ale wielu kapłanów Kościoła lokalnego przygotowywało się do przyjęcia sakramentu kapłaństwa, do grona których należał śp. ks. prof. dr hab. Kazimierz Klokowski.

Zapoznając się z materiałami drukowanymi dotyczącymi interesującego nas zagadnienia, trzeba stwierdzić, że znajdujemy artykuły dotyczące erygowania seminarium, ale nie znajdujemy opracowania traktującego o formacji seminaryjnej *Alma Mater* Kościoła gdańskiego. Z tego powodu pragniemy na podstawie materiałów drukowanych i źródłowych znajdujących się w archiwum seminaryjnym i kurialnym archidiecezji gdańskiej oraz w archiwum Księży Misjonarzy w Krakowie, przedstawić powstanie

¹ Por. „Informator Gdańskiego Seminarium Duchownego”, 4 (1997), s. 113-126.

² Dekretem Soboru Trydenckiego *Cum adolescentium aetas* określono nową instytucję mającą przygotować kandydatów do kapłaństwa jako *Dei ministrorum perpetuum seminarium*. Dekret ten zobowiązał biskupów do zakładania seminarium, w których to kandydaci do kapłaństwa otrzymują formację intelektualną i duchową. W granicach polskiej organizacji kościelnej pierwsze seminarium zostało otworzone w 1565 roku we Wrocławiu i w Braniewie, a w 1569 roku we Włocławku. Por. A. Rotta, *40 lat Gdańskiego Seminarium Duchownego*, tamże, s. 119-120 oraz J. Pałucki, *Najstarsze ślady instytucjonalnego przygotowania do kapłaństwa*, „Roczniki Teologiczne”, XLIII (1996) z. 4, s. 237-247.

i formację w Biskupim Seminarium Duchownym w Gdańsku Oliwie w latach 1957-1962. Ramy czasowe podyktowane są erekcją seminarium w 1957 roku i święceniami pierwszych alumnów w 1962 roku w Bazylice Mariackiej w Gdańsku.

Jednocześnie słowa wdzięczności kierujemy do Rektora Gdańskiego Seminarium Duchownego oraz Dyrektora Archiwum archidiecezji gdańskiej i Dyrektora Archiwum Krakowskiego Księży Misjonarzy, za udostępnienie akt drukowanych i źródłowych.

1. Powstanie seminarium

W wyniku Traktatu Wersalskiego z 28 czerwca 1919 roku zostało ustanowione Wolne Miasto Gdańsk, w którego granicach znalazły się terytoria należące pod względem kościelnym do diecezji chełmińskiej i warmińskiej. Fakt ten spowodował nieporozumienia między katolikami niemieckimi i polskimi. Pierwsi dążyli do włączenia terenu Wolnego Miasta Gdańska do diecezji warmińskiej, której Pasterzem był biskup niemiecki, zaś drudzy pragnęli związania administracyjnego z polską diecezją chełmińską³. Rozstrzygnięcia tych sporów dokonała Stolica Apostolska dekretem *Sanctissimus Dominus* z 24 kwietnia 1922 roku, na mocy którego wszyscy katolicy na obszarze Wolnego Miasta Gdańska zostali wyłączeni spod jurysdykcji biskupa chełmińskiego i warmińskiego, a podporządkowani nowo ustanowionemu administratorowi apostolskiemu, którym został Biskup Edward O'Rourke⁴. Natomiast trzy lata później, tj. 25 grudnia 1925 roku, Stolica Apostolska bullą *Universa Christi fidelium cura* erygowała samodzielną diecezję gdańską z prawem egzempcji⁵. Diecezja w chwili powstania liczyła 119 470 katolików, co stanowiło 32 % mieszkańców Wolnego Miasta Gdańsk⁶, a do 1939 roku liczba kato-

³ Por. Z. Pawłowicz, *Listy pasterskie biskupa gdańskiego Edwarda O'Rourke*, „Studia Gdańskie”, 6 (1986), s. 85 - 86.

⁴ Por. „Acta Apostolicae Sedis”, 14 (1925), s. 312 oraz *Amliches Kirchenblatt für die Apostolische Administratur der Freien Stadt Danzig*, 1922, s. 1.

⁵ Por. *Konstytucja Apostolska Universa Christi fidelium cura*, „Acta Apostolicae Sedis”, 18 (1925), s. 38. Prawo egzempcji diecezja gdańska zachowała do 28 czerwca 1972 roku, kiedy decyzją Stolicy Apostolskiej została podporządkowana metropolii gnieźnieńskiej. Por. A. Baciński, *Polskie duchowieństwo katolickie w Wolnym Mieście Gdańsku 1919-1939*, „Studia Gdańskie”, 1 (1973), s. 25.

⁶ Oprócz katolików narodowości niemieckiej i polskiej, którzy stanowili 32 % ogółu mieszkańców, na terenie Wolnego Miasta Gdańsk zamieszkiwali: protestanci 64, 7 %, żydzi 1,4 % oraz inne wyznania 1,3 %. Por. H. Stępnik,

lików wzrosła do 150 000, co stanowiło 35 % ogółu ludności. W roku utworzenia diecezji gdańskiej liczba kapłanów pracujących w duszpasterstwie wynosiła 55, a więc na jednego kapłana przypadało około 2 100 wiernych. Do 1939 roku liczba kapłanów przebywających na terenie diecezji gdańskiej wynosiła 103, z czego 89 pracowało w duszpasterstwie, a więc na jednego kapłana przypadało około 1 680 wiernych⁷.

Po drugiej wojnie światowej i po repatriacji ludności niemieckiej do Niemiec zaczęła napływać do Gdańska ludność polska. W 1947 roku stan ludności diecezji gdańskiej wynosił około 300 000 osób, z czego 270 000 stanowili katolicy. Rozpoczął się wielki trud odbudowy świątyń i mieszkań, a nade wszystko proces integracji polskich grup ludnościowych pochodzących z różnych środowisk. Kiedy zaczęto odbudowę świątyń i erygowanie nowych parafii w diecezji gdańskiej, pojawił się problem zdobycia potrzebnej ilości kapłanów, którzy duszpasterską troską obejmą od dawna mieszkających w granicach diecezji oraz tych, którzy po 1945 r. licznie zamieszkali na jej terytorium. Po zakończeniu wojny kapłanów gdańskich pozostało tylko 18. Dołączyło do nich kilku kapłanów diecezjalnych i zakonnych z dawniejszych polskich terenów wschodnich, jak: z diecezji lwowskiej, łuckiej, pińskiej i wileńskiej.

Ta tragiczna sytuacja duchowieństwa gdańskiego nie zmieniała się. Zwrócił na to uwagę ks. bp E. Nowicki, który w liście pasterskim 20 października 1957 r. napisał: *Wystarczy powiedzieć, że wobec około 350 tysięcy wiernych, jakich liczy Diecezja Gdańska, kapłanów diecezjalnych powinno być 175 co najmniej. Tymczasem jest ich obecnie w całości tylko 48, a w pełnej służbie tylko 34*⁸. Podczas konferencji z przedstawicielami duchowieństwa gdańskiego w dniu 29 sierpnia 1957 roku Pasterz Kościoła lokalnego stwierdził: *jak zapewnimy naszym wiernych potrzebną ilość kapłanów, jeśli nie stworzymy seminarium duchownego. Obecnie diecezja liczy ok. 350 000 wiernych, a ma 48 księży diecezjalnych. Z tej liczby 9 jest chorych (w tym 4 ciężko), jeden emeryt, jeden bez parafii, a trzech zgłosiło się na wyjazd, razem 14. Czyli kapłanów diecezjalnych, na których służbę*

Niektóre problemy społeczne Wolnego Miasta Gdańska w latach 1920-1933, „Studia Gdańskie”, 9 (1993), s. 223-256; P. Toczek, *Działalność polskich organizacji katolickich w Wolnym Mieście Gdańsku 1920-1939*, „Studia Gdańskie”, 4 (1980), s. 143-202.

⁷ Por. R. Stachnik, *Die Katholische Kirche in Danzig*, Munster 1959, s. 36-37, 72-79.

⁸ Por. E. Nowicki, *List pasterski o otwarciu Seminarium Duchownego w Gdańsku (20.10.1957)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1957, s. 456.

wierni mogą liczyć w pełni, jest 34 (9 000 wiernych na jednego kapłana) - powinno zaś być 175, licząc 2 000 dusz na kapłana. W tym stanie rzeczy wierni zawdzięczają „jaką taką” obsługę afiarnej służbie 33 kapłanów, należących do różnych innych diecezji i 50 kapłanów zakonnych, z których tylko kilku pracuje w duszpasterstwie parafialnym. Lecz cóż stałoby się, gdyby ci kapłani zechcieli diecezję naszą opuścić, tak jak to już czynią kapłani narodowości niemieckiej? Mówiłem, że wierni w obecnym stanie korzystają z duszpasterskiej obsługi „jako tako”, gdyż liczba kapłanów łącznie z gośćmi jest daleko niewystarczająca. Broń Boże, gdyby ktoś zachorował lub zmarł⁹.

Biskup Ordynariusz wiedział, że tej krytycznej sytuacji nie można uzdrowić bez własnego diecezjalnego seminarium¹⁰, którego w historii diecezja gdańska nie posiadała. W latach 1925-1945, a więc za czasów biskupa Edwarda O'Rourke i jego następcy biskupa Karola Marii Spletta, nie ma śladów prób utworzenia diecezjalnego seminarium w Gdańsku. Kandydaci do kapłaństwa w diecezji gdańskiej, zgodnie z prawem kanonicznym, w przypadku braku własnego seminarium studiowali na innych seminariach: w Braniewie, Innsbrucku, Monachium, Pelplinie, Salzburgu, Tybindze i we Wrocławiu¹¹. Natomiast w latach 1945-1956 klerycy gdańscy przygotowywali się do kapłaństwa w siedmiu różnych seminariach duchownych: w Gnieźnie, Gorzowie, Olsztynie, Paradyżu, Pelplinie, Płocku i we Włocławku¹². *Rozproszenie kleryków gdańskich w tylu seminariach - jak stwierdził biskup Edmund - wiązało się z wieloma trudnościami. Klerycy zdobywając formację intelektualną i duchową w innych seminariach nie poznają potrzeb duszpasterskich własnej diecezji, np. duszpasterstwo wczasowiczów, nie otrzymują znajomości prawa partykularnego oraz nie są związani z duchowieństwem i wiernymi Kościoła lokalnego. Kandydaci do kapłaństwa, będąc poza diecezją, nie są bliżej znani biskupowi ordynariuszowi, któremu trudno podejmować decyzję o ich*

⁹ Por. *Sprawozdanie z konferencji odbytej dnia 29.VIII.1957 r. w Kurii Biskupiej w sprawie utworzenia Seminarium Duchownego w Oliwie*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1957, s. 433 oraz S. Bogdanowicz, *Edmund Nowicki biskup gdański*, Gdańsk 1998, s. 239-243.

¹⁰ Por. A. Baciński, *Zarys dziejów ziemi i diecezji gdańskiej*, w: *Schematyzm Diecezji Gdańskiej*, Gdańsk 1969, s. 62-63.

¹¹ Por. A. Rotta, dz. cyt., s. 121.

¹² Por. W. Lauer, *Biskup Edmund Nowicki jako biskup gdański*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1971, s. 122.

*święceniach, a także rozproszenie to sprawia osłabienie powołań rodzimych*¹³.

Mając to wszystko na uwadze, bp E. Nowicki po konsultacji z duchowieństwem gdańskim¹⁴ erygował 27 października 1957 r. Biskupie Seminarium Duchowne w Gdańsku Oliwie¹⁵. Pasterz Kościoła gdańskiego przystąpił do tego dzieła z pewnym doświadczeniem, gdyż wcześniej, jako Administrator Apostolski w Gorzowie Wielkopolskim, ustanowił tam 1947 roku Wyższe Seminarium Duchowne oraz założył na tym terenie trzy Niższe Seminarium Duchowne: w Gorzowie, Słupsku i Wschowie¹⁶.

Siedzibą seminarium duchownego miała być pierwotnie dawna nieruchomości kościelna przy ul. 20 października 618 w Sopocie, ale władze państwowe nie wyraziły na to zgody¹⁷, dlatego ks. bp E. Nowicki postanowił przenieść kurie biskupią, mieszczącą się w dawnym pocysterskim klasztorze przy ul. Cystersów 16, do klasztoru Sióstr Elżbietanek przy ul. Opackiej 5, a dotychczasowe pomieszczenia kurialne adaptować na sale wykładowe i mieszkania dla profesorów i kleryków. W dniu 26 października 1958 r. biskup gdański zawarł dziesięcioletnią umowę ze Zgromadzeniem Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo powierzając

¹³ Por. *Sprawozdanie z konferencji odbytej dnia 29.VIII.1957 r. w kurii biskupiej*, dz. cyt., 434.

¹⁴ Por. W. Lauer, *Biskup Edmund Nowicki*, dz. cyt., 122.

¹⁵ Por. E. Nowicki, *Dekret o erekcji Biskupiego Seminarium Duchownego w Gdańsku Oliwie (27.10.1957)*, w: Archiwum Kurii Biskupiej (AKB) - 5756/57 oraz „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1957, s. 454.

¹⁶ Por. A. Baciński, *Administrator Apostolski w Gorzowie*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1971, s. 101.

¹⁷ Por. kuria biskupia pismem z dnia 16 stycznia 1957 roku poprosiła władze państwowe o zwrot przynajmniej jednego z budynków kościelnych sugerując, iż budynek w Sopocie będzie najodpowiedniejszy na seminarium. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej pismem z 8 lutego 1957 roku odpowiedziało, że nie może zwrócić wskazanej nieruchomości, gdyż znajduje się w niej szpital, ale *bierze pod uwagę prośbę Kurii i będzie się starało rozwiązać ją na innej drodze*. Bezskuteczne pozostały kolejne starania kurii biskupiej o zwrot budynku kościelnego zabranego przez państwo przy ul. Pomorskiej 68, należący uprzednio do Sióstr Dobrego Pasterza albo inny budynek w zamian za odebrany katolikom gdańskim szpital przy ul. Łąkowej. Władze państwowe, odpowiadając, wyraziły zgodę na budowane seminarium w Gdańsku pod warunkiem, że będzie ono budowane na gruncie będącym własnością kurii. Por. *Sprawozdanie z konferencji w sprawie utworzenia Seminarium Duchownego w Oliwie*, dz. cyt., 435; A. Rotta, dz. cyt., s. 123.

im kierownictwo i zarządzanie seminarium duchownym¹⁸. Pierwszym rektorem został ks. dr Antoni Baciński, ojcem duchownym ks. Wilhelm Ciemała, prokuratorem ks. Edmund Matysiak i prefektem ks. dr Franciszek Śleziona¹⁹.

W uroczystość Chrystusa Króla, 27.10.1957 r., dokonana została erekcja i inauguracja Seminarium Duchownego, w której immatrykulowano 25 alumnów. Uroczystość rozpoczęto Mszą Świętą, po której nastąpiła okolicznościowa akademія. O tych dziejowych wydarzeniach został poinformowany ks. Prymas Stefan kardynał Wyszyński, który w odpowiedzi napisał: *Otwarcie Seminarium Duchownego w Diecezji Gdańskiej witam z żywą radością, życząc Księdzu Biskupowi, by nowa uczelnia duchowna rodziła Kościołowi i Polsce apostołów Prawdy, Życia, Świętości i Łaski, Sprawiedliwości, Miłości i Pokoju Chrystusowego w Królestwie Serca Bożego i Maryi Dziewicy i Wspomożycielki*²⁰. Uroczystego poświęcenia Biskupiego Seminarium Duchownego dokonał ksiądz Prymas w dniu 4 stycznia 1958 roku²¹, po którym odbyła się okolicznościowa akademія, a wieczorem w Katedrze Oliwskiej także dziękczynne nabożeństwo. W 1960 r. podczas pobytu ks. biskupa ordynariusza w Rzymie Seminarium Gdańskie otrzymało od Ojca Świętego Jana XXIII pamiątkowe dary z papieskim błogosławieństwem²².

W celu zapewnienia wystarczającej liczby kandydatów do kapłaństwa bp E. Nowicki w dniu 10 grudnia 1957 r. erygował przy kaplicy Biskupiego Seminarium Duchownego Diecezjalne Dzieło Powołań pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika²³. Na dyrektora Diecezjalnego Dzieła

¹⁸ Por. *Umowa z J.E. ks. dr. Edmundem Nowickim, Biskupem w Gdańsku i Zgromadzeniem Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo reprezentowanym przez ks. Józefa Barona, Wizytatora Polskiej Prowincji z siedzibą w Krakowie, ul. Stradomska 4, w sprawie kierownictwa i zarządu Wyższego Seminarium w Gdańsku Oliwie*, w: Archiwum Biskupiego Seminarium Duchownego (ABSD).

¹⁹ Por. A. Baciński, *Zarys dziejów*, dz. cyt., 64.

²⁰ Por. A. Baciński, *Kronika - Otwarcie Biskupiego Seminarium Duchownego w Gdańsku Oliwie*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1957, s. 501.

²¹ Por. A. Baciński, *Uroczystość poświęcenia Biskupiego Seminarium Duchownego w Oliwie*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1958, s. 147-159; S. Wyszyński, *Przemówienie na akademii z okazji poświęcenia Seminarium Duchownego w Gdańsku Oliwie (4.01.1958)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1959, s. 97-107.

²² Por. A. Baciński, *Zarys dziejów*, dz. cyt., 65.

²³ Por. E. Nowicki, *Diecezjalne dzieło powołań kapłańskich*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1958, s. 203-204.

Powolań wyznaczył każdorazowego rektora seminarium duchownego²⁴. Powołane Dzieło miało następujące zadania: budzenie wśród wiernych diecezji czci do kapłaństwa, wyjaśnianie jego istoty, wzniosłości, zachęcanie wiernych do modlitw, umartwień i dobrych uczynków na rzecz kapłanów i kandydatów do stanu kapłańskiego, a także zbieranie materialnych środków na kształcenie niezamożnych kandydatów do stanu kapłańskiego w Biskupim Seminarium Duchownym²⁵. Zgodnie z przepisami Statutu Dzieła Powolań, przy każdym kościele parafialnym i rektorskim powinno powstać koło parafialne powołań kapłańskich, których faktycznie w latach 1957-1958 powstało czternaście²⁶. Zasadniczym celem Dzieła Powołań jest po myśli *Motu Proprio* Piusa XII z 4 listopada 1941 r. budzenie i popieranie powołań do stanu kapłańskiego. Jednym z głównych środków winno być organizowanie niedziel powołań w poszczególnych kościołach parafialnych i rektorskich na terenie diecezji. Profesorzy i klerycy Biskupiego Seminarium Duchownego aktywnie służyli pomocą w ich przeprowadzeniu²⁷. Drugorzędnym celem każdego parafialnego koła powołań było zbieranie materialnych środków w celu pokrycia kosztów wychowania i wykształcenia jednego alumna²⁸. Obowiązek troski o materialne utrzymanie Biskupiego Seminarium Duchownego nie spoczywał tylko na członkach parafialnych kół powołań, ale na całej parafii, w której jedna z niedzielnych tac przeznaczona była na ten cel, oraz na kapłanach²⁹.

²⁴ Por. *Statut Diecezjalnego dzieła Powołań Kapłańskich pw. św. Wojciecha, Biskupa i Męczennika*, w: AKB.

²⁵ Por. Tamże.

²⁶ Por. T. Herrmann, *Założyciel Gdańskiego Seminarium Duchownego*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1971, s. 144.

²⁷ Por. E. Nowicki, *Zarządzenie o niedzieli powołań kapłańskich (10.01.1957)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1958, s. 86; tenże, *Odezwa w sprawie niedzieli powołań kapłańskich (19.03.1960)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1960, s. 319-320; tenże, *Instrukcja w sprawie przygotowania i urządzania niedzieli powołań kapłańskich (28.10.1961)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1961, s. 485-486.

²⁸ Por. *Okólnik z 18 grudnia 1957*, w: AKB.

²⁹ Podczas konferencji, która odbyła się 29.08.1957 r. w kurii biskupiej poświęconej utworzeniu Seminarium Duchownego w Gdańsku ustalono, że na utrzymanie uczelni każda parafia będzie płaciła *pro anima* 4 zł począwszy od 1958 r., a 2 zł za rok 1957. W kościołach rektorskich będzie raz w miesiącu zbierana taca na ten cel. Natomiast duchowieństwo Kościoła gdańskiego proszone jest o osobiste ofiary. Por. *Sprawozdanie z Konferencji w sprawie utworzenia Seminarium*, dz. cyt., s. 428-437.

2. Formacja seminaryjna

Przed formalnym rozpoczęciem pracy w seminarium duchownym w całej diecezji zanoszono modlitwy o liczne powołania kapłańskie, zwłaszcza w pierwsze soboty miesiąca i przez cały miesiąc czerwiec³⁰. Dla maturzystów bp E. Nowicki polecił urządzić wykłady o wyborze stanu z zaznaczeniem wielkości i świętości powołania kapłańskiego³¹. W każdy pierwszy czwartek lub w pierwszą sobotę miesiąca polecił biskup ordynariusz urządzać tzw. Dni Kapłańskie w celu wyproszenia świętych kapłanów³². Realizowanie tych poleceń owocowało nowymi powołaniami do stanu kapłańskiego. Na pierwszy rok zostało przyjętych 1957 r. - 25, 1958 r. - 17, 1959 r. - 12, 1960 r. - 11, 1961 r. - 6, 1962 r. 12 maturzystów³³. Tak więc liczba alumnów w 1957 r. wynosiła 25, a w 1962 r. 83. Powołany do istnienia gmach Biskupiego Seminarium Duchownego wypełniał się alumnami, do formacji których zostali powołani przez biskupa ordynariusza Księża Misjonarze św. Wincentego a Paulo. Formacja odbywała się na płaszczyźnie intelektualnej i duchowej.

Poziom intelektualny alumnów seminarium wzbogacają nauki filozoficzne i teologiczne. Pierwsze mają doprowadzać ich do zdobycia gruntowego i systematycznego poznania człowieka, świata i Boga w celu należytego przygotowania się do prowadzenia rozmów ze współczesnymi sobie ludźmi³⁴. Drugie, podawane w świetle wiary pod kierownictwem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła mają sprawić, iż alumni będą czerpali naukę z Boskiego Objawienia, głębiej w nią wnikali i czynili pokarmem dla własnego życia duchowego, aby w posłudze kapłańskiej dobrze głosić, wyjaśniać i bronić depozytu wiary świętej³⁵. Świadomi tych zadań i celów

³⁰ Por. E. Nowicki, *Rozporządzenie w sprawie publicznych modłów o liczne i święte powołania kapłańskie (24.04.1957)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1957, s. 202.

³¹ Por. E. Nowicki, *Rozporządzenie w sprawie Triduum dla absolwentów szkół i nabożeństw na zakończenie roku szkolnego (25.04.1957)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1957, s. 207-208.

³² Por. E. Nowicki, *Rozporządzenie w sprawie dni kapłańskich dla uproszenia świętości kapłanów (1.07.1957)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1957, s. 354-355.

³³ Liczba kleryków podana jest na podstawie wykazu osób przystępujących do egzaminów podczas sesji zimowej. Por. *Księga Not 1957-1967*, w: ABSD.

³⁴ Por. *Dekret o formacji kapłanów „Optatam totius” Soboru Watykańskiego II (DFK) 15*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1986, s. 295-296.

³⁵ Por. DFK 16, dz. cyt., s. 296-297.

byli profesorzy Biskupiego Seminarium Duchownego, którzy prowadzili następujące przedmioty³⁶:

Filozofia	1957-58	ks. dr Franciszek Śleziona
Logika	1958-62	ks. dr Franciszek Śleziona
Wstęp do filozofii	1959-62	ks. dr Franciszek Śleziona
Historia filozofii	1958-62	ks. dr Franciszek Śleziona
Historia Kościoła	1957-62	ks. dr Antoni Baciński
Historia Kościoła w Polsce	1959-62	ks. dr Antoni Baciński
Historia sztuki	1962-	dr Leopold Taraszkiewicz
Polska współczesna	1962-	dr Eugeniusz Myczka
Patrologia	1959-60	ks. dr Aleksander Usowicz
	1960-62	ks. dr Rafał Markiton
Psychologia ogólna	1957-62	ks. dr Franciszek Śleziona
Psychologia empiryczna	1959-62	ks. dr Franciszek Śleziona
Psychologia racjonalna	1958-62	ks. dr Franciszek Śleziona
Pedagogika	1960-62	ks. dr Rafał Markiton
Katechetyka	1962-	ks. bp dr Lech Kaczmarek
Religiologia	1962-	ks. bp dr Lech Kaczmarek
Biologia	1957-60	ks. dr Franciszek Śleziona
Teoria poznania	1957-62	ks. dr Franciszek Śleziona
Metafizyka	1958-62	ks. dr Franciszek Śleziona
Metodologia	1959-62	ks. dr Franciszek Śleziona
	1961-62	ks. dr Antoni Baciński
Etyka	1958-61	ks. dr Franciszek Śleziona
Etyka społeczna	1961-62	ks. mgr Ludwik Sieńko
	1962-	ks. mgr Stanisław Kaczmarczyk
Kosmologia	1958-62	ks. dr Franciszek Śleziona
Teodycea	1958-62	ks. dr Franciszek Śleziona
De ordine	1958-60	ks. dr Antoni Baciński
	1960-62	ks. mgr Tadeusz Gocłowski
Apologetyka	1959-61	ks. dr Aleksander Usowicz
	1961-62	ks. dr Tadeusz Wyszyński
Ascetyka	1957-58	ks. Wilhelm Ciemała,
	1958-59	ks. Jan Sinka
	1959-62	ks. Jan Jonaczyk
Mistyka	1962-	ks. Jan Jonaczyk
Principia	1959-60	ks. dr Aleksander Usowicz
	1960-62	ks. dr Rafał Markiton

³⁶ Por. *Księga Not 1957-1967*, w: ABSD.

Misjologia	1959-62	ks. dr Antoni Baciński
Teologia fundamentalna	1960-61	ks. dr Tadeusz Wyszyński
Teologia moralna	1960-61	ks. dr Aleksander Usowicz
	1961-62	ks. dr Rafał Markiton
Teologia dogmatyczna	1960-61	ks. dr Franciszek Śleziona
	1961-62	ks. dr Tadeusz Wyszyński
	1961-62	ks. dr Tadeusz Wyszyński
Teologia pastoralna	1961-62	ks. mgr Ludwik Sieńko
	1962-	ks. mgr Stanisław Kaczmarczyk
Socjologia	1961-62	ks. mgr Ludwik Sieńko
Prawo kanoniczne	1960-62	ks. mgr Tadeusz Gocłowski
Homiletyka	1960-61	ks. mgr Tadeusz Gocłowski
	1961-62	ks. mgr Ludwik Sieńko
	1962-	ks. mgr Stanisław Kaczmarczyk
Dykcja	1960-62	Kazimierz Łastawiecki
Introdukcja	1958-62	ks. dr Teofil Herrmann
Pismo Święte	1958-62	ks. dr Teofil Herrmann
Śpiew	1957-58	ks. Tarsycjusz Sinka
Chorał	1958-61	ks. Tarsycjusz Sinka
	1961-62	ks. mgr Wincenty Węgrzyn
Liturgika ³⁷	1957-58	ks. mgr Edmund Matysiak
	1958-59	ks. Tarsycjusz Sinka
	1959-61	ks. Jan Sobótka
	1961-62	ks. mgr Ignacy Litewka
Rubrycystyka	1960-62	ks. mgr Tadeusz Gocłowski
	1962-	ks. Jan Jonaczyk
Język łaciński	1957-58	ks. Wilhelm Ciemala
	1958-59	ks. Tarsycjusz Sinka, ks. dr Teofil Herrmann
	1959-60	ks. Tarsycjusz Sinka,

³⁷ Ks. Edmund Matysiak wykłady z liturgiki opierał na podręczniku ks. J. Wierusza Kowalskiego *Liturgika* i w roku akademickim 1958/59 program nauczania przedstawił następująco: Kurs I. Liturgika ogólna. 1. Pojęcie liturgii. 2. Prawodawstwo liturgiczne. 3. Zarys historii liturgii. 4. Symbolika liturgiczna. Kurs II Liturgika ogólna. 1. Heortologia. Liturgika szczegółowa. Liturgia sakramentalna., aż do Mszy Św. włącznie. Por. *Rektor I*, w: ABSD. Ks. Tarsycjusz Sinka w 1980 r. napisał rozprawę doktorską *Kult Św. Józefa w świetle polskich pieśni nabożnych ku Jego czci* (PAT, Kraków). Zob. T. Sinka - akta personalne, w: Archiwum Krakowskie Księży Misjonarzy.

		ks. dr Teofil Herrmann
	1960-61	ks. Tarsycjusz Sinka, ks. mgr Tadeusz Gocłowski ks. dr Teofil Herrmann
	1961-62	ks. mgr Wincenty Węgrzyn ks. mgr Tadeusz Gocłowski, ks. dr Teofil Herrmann
Język grecki	1958-62	ks. dr Teofil Herrmann
Język hebrajski	1958-62	ks. dr Teofil Herrmann
Język francuski	1957-62	ks. dr Antoni Baciński
Język niemiecki	1957-58	ks. Wilhelm Ciemala
	1958-61	ks. Tarsycjusz Sinka
	1961-62	ks. dr Rafał Markiton
Język włoski	1960-	ks. bp dr Lech Kaczmarek

Wykłady prowadzone były w języku polskim, a wyjątkowo w języku łacińskim. Każdy rok studiów podzielony był na dwa semestry, po zakończeniu których alumni przystępowali do sesji egzaminacyjnej trwającej około dwóch tygodni. Po zakończeniu sesji zimowej i letniej odbywała się rada pedagogiczna³⁸, po której w auli seminaryjnej odczytywano wyniki³⁹.

Na formację intelektualną mają wpływ nie tylko wykłady prowadzone przez profesorów Biskupiego Seminarium Duchownego czy zaproszonych gości a nade wszystko osobista praca każdego alumna. Alumni mieli do dyspozycji bibliotekę seminaryjną. Biblioteka posiadała czasopisma, książki teologiczne i podręczniki umożliwiające pogłębianie studium filozoficzno-teologicznego. Księgozbiór stanowiły pocysterskie woluminy,

³⁸ W ciągu roku akademickiego odbywały się zasadniczo trzy konferencje pedagogiczne, np. w pierwszym roku istnienia seminarium miały miejsce w następujących terminach: 14 grudnia 1957, na której został odczytany statut uczelni i podana charakterystyka alumnów, 1 marca 1958 r. odbyło się podsumowanie sesji zimowej z podaniem nazwisk najlepszych i najsłabszych alumnów pod względem naukowym, 21 czerwca 1958 r. podsumowanie sesji letniej. Por. *Protokoły Konferencji Pedagogicznej I*, w: ABSD.

³⁹ Por. *Kronika Biskupiego Seminarium Duchownego*, t.1-2, w: ABSD.

dary przywiezione przez bp. E. Nowickiego⁴⁰, a także pozycje naukowo-dydaktyczne ofiarowane przez kapłanów i osoby świeckie⁴¹.

Program sześcioletniej formacji intelektualnej w Biskupim Seminarium Duchownym Gdańsku Oliwie został zatwierdzony przez Ministerstwo Oświaty 28 stycznia 1958 r.⁴², a tym samym uczelnia została uznana przez władze państwowe na równi z innymi seminariami duchownymi istniejącymi w Polsce⁴³.

Ks. biskup ordynariusz często podkreślał, że sprawą najbardziej istotną w życiu seminaryjnym jest nie tylko zdobywanie wiedzy, ale przede wszystkim dążenie do świętości. Zdaniem bp. E. Nowickiego *wiedza jest konieczna, bo celem jej jest poznanie prawdy. Dlatego też nie należy szczędzić wysiłków, by zdobywać wiedzę świętą. Każdy przedmiot należy studiować z tym nastawieniem, jak przekazać go ludowi; ale sama wiedza nie wystarczy, musi iść w parze ze świętością, z odtwarzaniem w sobie Chrystusa. Ludzie będą chcieli oglądać w kapłanie Chrystusa*⁴⁴. Pamiętając o słowach Arcypasterza moderatorzy seminarium duchownego wraz z formacją intelektualną troszczyli się o formację duchową kandydatów do kapłaństwa, której zadaniem jest uczenie się życia na wzór Ewangelii⁴⁵. Pomocą do realizacji tego zadania były codzienne ćwiczenia pobożne jak: modlitwy poranne i wieczorne rozmyślanie, Officium Divinum, Eucharystia, adoracje Najświętszego Sakramentu, czytanie duchowne i inne nabożeństwa.

Najważniejszym elementem w życiu seminaryjnym, bez którego nie można sobie wyobrazić pracy pedagogicznej, było i jest sprawowanie Eucharystii. Można powiedzieć, że jest to *conditio sine qua non* dla życia

⁴⁰ Do najcenniejszych darów przywiezionych z zagranicy należy komplet 42 tomów *Acta Sanctae Sedis* oraz wszystkie tomy *Acta Apostolicae Sedis*. Por. T. Herrmann, dz. cyt., s. 145.

⁴¹ Rektor seminarium przysyłał podziękowania za przekazanie do biblioteki seminaryjnej woluminów, np. p. Matulewiczowi z Sopotu za 14 tomów dzieł J. Słowackiego, por. *Korespondencja Rektora*, 263/62, w: ABSD; Ks. H. Nokielskiemu za komplet brewiarzy, por. tamże, 33/61. Biskup ordynariusz zachęcał kapłanów, by w swoim testamencie uwzględniali potrzeby biblioteki seminaryjnej, por. T. Herrmann, dz. cyt., s. 143.

⁴² Por. A. Merker, *Pismo Ministra Oświaty z 28.01.1958 r. w sprawie uznania kwalifikacji absolwentów Biskupiego Seminarium Duchownego w Gdańsku do nauczania religii w szkołach podstawowych i średnich (28.01.1958)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1958, s. 127.

⁴³ Por. T. Herrmann, dz. cyt., s. 144.

⁴⁴ Por. tamże, s. 145.

⁴⁵ Por. DFK 8, dz. cyt., s. 291 - 292.

wspólnoty seminaryjnej i dla duchowej formacji alumnów⁴⁶. Była ona zwyczajnie celebrowana przez ojca duchownego, a dla podkreślenia uroczystości przez rektora czy biskupa. Alumni w każdej celebracji aktywnie uczestniczyli poprzez poszczególne funkcje liturgiczne, jak: komentatora, lektora, kantora czy ministranta.

Oprócz codziennych ćwiczeń duchowych szczególną okazją do pogłębienia formacji wewnętrznej stanowił w każdym miesiącu prowadzony przez ojca duchownego dzień skupienia⁴⁷ oraz rekolekcje, które odbywały się na początku roku akademickiego, w okresie Adwentu i Wielkiego Postu⁴⁸ oraz przed święceniami niższymi i kapłańskimi⁴⁹.

⁴⁶ Por. W. Bomba, *Rola liturgii w formacji seminaryjnej*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1974, s. 240.

⁴⁷ Dla przykładu podajemy plan miesięcznego dnia skupienia, który odbył się w dniach 30.11 - 2.12.1961 roku. Czwartek (30.11.) godz. 20⁰⁰ - *Veni Creator*, Nowenna do Niepokalanego Poczęcia NMP, konferencja I Piątek (1.12) - do południa plan dnia wykładowego, 14⁰⁰ - droga krzyżowa, 15³⁰ - rachunek sumienia, 17⁴⁵ - konferencja 2, 20⁰⁰ - nabożeństwo: Nowenna do Niepokalanego Poczęcia NMP, przygotowanie na śmierć. Sobota (2.12) - po Mszy Świętej dziękczynne *Te Deum*. Obowiązuje ściśle milczenie. Czas wolny między ćwiczeniami duchowymi wykorzystać na planowanie miesięczne, prywatne nawiedzenia Najświętszego Sakramentu, czytanie duchowne, rozmyślanie itp. Hasło miesięczne: „Przez umartwienie do wolności”. Akt strzelisty miesięczny: „O Jezu, uznaję słusność Twoich słów: *Kto się nie wyrzeczy wszystkiego co ma, nie może być Twoim uczniem* (Łk 14, 33)”. Zasada ascetyczna: „O tyle postąpisz w doskonałości, o ile sobie gwałt zadasz”. *Naśladowanie* 1, 25. Por. *Rektor I*, w: ABSD.

⁴⁸ Program rekolekcji wielkopostnych 26-30.03.1961. Niedziela Palmowa (26.03.) godz. 20⁰⁰ - *Veni Creator*, konferencja wstępna, nabożeństwo, modlitwy wieczorne. Poniedziałek, wtorek, środa (27, 28, 29. 03.) godz. 6⁰⁰ - pobudka, 6³⁰ - modlitwy poranne, Msza Św., 7⁴⁵ - śniadanie, 8¹⁵ - śpiew gregoriański, 9¹⁵ - czytanie Pisma Św. i *Naśladowania* (prywatnie), 9³⁰ - konferencja 1, 11⁰⁰ - czytanie duchowne, 12⁰⁰ - konferencja 2, 12³⁰ - rachunek sumienia, Angelus, obiad, rekreacja w milczeniu, 14⁰⁰ - droga krzyżowa, 15⁰⁰ - śpiew gregoriański, 16⁰⁰ - podwieczorek, 16³⁰ - grupowe ćwiczenie ceremonii wielkotygodniowych, 17⁰⁰ - wspólne ceremonie liturgiczne, 17⁵⁰ - konferencja 3, 18³⁰ - rachunek sumienia, Angelus, kolacja, rekreacja w milczeniu, 20⁰⁰ - nabożeństwo z odmówieniem cząstki różańca św., litanie do św. Józefa, modlitwy wieczorne, przygotowanie medytacji, spoczynek. Wielki Czwartek (30.03.), godz. 6⁰⁰ - pobudka, 6³⁰ - modlitwy poranne, rozmyślanie, ostatnie wskazówki. *Te Deum laudeamus!* Uwaga: spowiedź rekolekcyjna we wtorek o godz. 16³⁰. W Wielką Środę wprowadzenie do kaplicy seminaryjnej relikwii Św. Piusa X, Papieża Eucharystycznego, przywiezido-

Podczas roku akademickiego klerycy udawali się do parafii i domów rodzinnych na ferie świąteczne (Wszystkich Świętych, Boże Narodzenie, Wielkanoc) oraz na trzymiesięczne letnie wakacje. Przed każdorazowym wyjazdem były specjalne pouczenia ojca duchownego, a także Arcypasterza. *Wakacje są m.in. po to - mówił bp E. Nowicki - by w zetknięciu się ze światem, z ludźmi, klerycy wypróbowali swe siły i powołanie. Jeśli stwierdzisz, że modlitwa jest dla ciebie ciężarem, że niełatwo przychodzi ci coś dla kogoś uczynić, musisz się zastanowić, czy wybrałeś właściwą drogę... Jeżeli będziesz czuł się osamotniony, bierz różaniec do ręki⁵⁰. Pasterz diecezji kładł nacisk, by alumni podczas wakacji prowadzili działalność charytatywną. Podawał w tej materii wiele cennych uwag. *Najbardziej ubogimi są ci, którzy utracili wiarę świętą - mówił Arcypasterz - daje się zauważyć wielką tęsknotę za Bogiem w niektórych pismach ateistycznych. Idźcie na wakacje. Wszędzie otacza was cierpienie; dużo nieszczęść na świecie: pomóżcie, leczcie, ratujcie⁵¹.**

Po zakończonych wakacjach klerycy oraz nowo przyjęci kandydaci do kapłaństwa rozpoczynali kolejny rok formacji intelektualnej i duchowej. Podczas każdego roku akademickiego w kaplicy seminaryjnej i w Katedrze Oliwskiej biskup ordynariusz lub sufragan udzielał alumnom

ne z Rzymu przez biskupa E. Nowickiego w roku 1960.- czytanie: Poniedziałek Mt 24, Naśladowania 1,22, Wtorek Mt 25, Naśladowania 1, Środa Łk 22, Naśladowania 2. Por. tamże.

⁴⁹ Program rekolekcji przed tonsurą, egzorcystatem, akolitatem, które odbyły się od 14 do 16 grudnia 1960 r. Wtorek (13.12) godz. 20⁰⁰ - *Veni Creator*, nabożeństwo z wystawieniem Najświętszego Sakramentu, modlitwy wieczorne. Konferencja. Środa, czwartek, piątek (14-16.12.) godz. 8¹⁵ - czytanie Pisma Św. i Naśladowania (prywatnie), 9³⁰ Konferencja i 15 min. rozważania. 10³⁰ - tłumaczenia tekstów liturgicznych. 12⁰⁰ - Koronka, 14⁰⁰ - droga krzyżowa, 15¹⁵ - konferencja i 15 min. rozważania, 16³⁰ - rozmyślanie, 18⁰⁰ - czytanie duchowne, 20⁰⁰ - nabożeństwo wieczorne z adoracją Najświętszego Sakramentu. Spowiedź św. dla wszystkich w czwartek o godz. 16³⁰, rozmyślanie w tym dniu zostaje przesunięte na godz. 18⁰⁰. Czas wolny poświęca się na modlitwę, czytanie duchowne i lekturę związaną ze święczeniami. Czytanie: 1 dzień: Mk 1, 1-11; 6, 17-29, Naśladowanie 1, 11, 2 dzień: J 1, 13-22, Naśladowanie 3, 31, 3 dzień: Łk 2, 40-51; 4, 14-32, Naśladowanie 1, 5. Por. tamże.

⁵⁰ Cytat za: T. Herrmann, dz. cyt., s. 145.

⁵¹ Por. tamże.

święceń niższych i wyższych. Natomiast obrzęd tonsury i obłóczyn dokonywany był pod przewodnictwem biskupa lub rektora⁵².

	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Oblóczyny	-	24	16	14	8	6
Tonsura	-	-	21	14	1	9
Ostiariusz	-	-	-	20	-	12
Lektor	-	-	-	20	-	12
Egzorcysta	-	-	-	19	-	-
Akolita	-	-	-	19	-	-
Subdiakonat	-	-	-	-	-	17
Diakonat	-	-	-	-	-	17
Prezbiterat	-	-	-	-	-	15

Do 1961 roku święcenia kapłańskie przyjmowali klerycy gdańscy, którzy studiowali w innych seminariach. Natomiast 29 czerwca 1962 r. w Bazylice Mariackiej w Gdańsku ks. biskup E. Nowicki udzielił święceń kapłańskich pierwszemu alumnom Gdańskiego Seminarium Duchownego. Z tej okazji biskup ordynariusz skierował list pasterski do diecezjan, dziękując za modlitwy, ofiary i poniesione trudy dla tej świętej sprawy. Jednocześnie zaprosił wszystkich do największej świątyni w diecezji gdańskiej, jaką jest Bazylika Mariacka, by dziękować Bogu za 15 neoprezbiterów⁵³. Z tej okazji napłynęły pisma i telegramy gratulacyjne m.in. z Sekretariatu Stanu na polecenie Papieża Jana XXIII⁵⁴, od Kardynała i Arcybiskupa Mediolanu⁵⁵ oraz od ks. Prymasa Kardynała Stefana Wyszyńskiego⁵⁶.

W oparciu o udostępnione materiały drukowane i źródłowe znajdujące się w archiwum seminaryjnym i kurialnym archidiecezji gdańskiej oraz w archiwum Księży Misjonarzy w Krakowie zostało przedstawione po-

⁵² Por. *Kronika Biskupiego Seminarium Duchownego i Księga święceń*, w: ABSD.

⁵³ Por. A. Baciński, *Zarys dziejów*, dz. cyt., s. 65.

⁵⁴ *Życzenie i błogosławieństwo Ojca Św. w związku z kapłańskimi święczeniami pierwszych alumnów Gdańskiego Seminarium Duchownego (6.06.1962)*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1962, s. 174.

⁵⁵ G. Montini, *Życzenia i błogosławieństwo w związku z kapłańskimi święczeniami pierwszych alumnów Gdańskiego Seminarium Duchownego*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1962, s. 177.

⁵⁶ S. Wyszyński, *Życzenia i błogosławieństwo z okazji święceń kapłańskich pierwszych alumnów Biskupiego Seminarium Duchownego w Gdańsku*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1962, s. 175-176.

wstanie i formacja w Biskupim Seminarium Duchownym w Gdańsku Oliwie w latach 1957-1962. Świadomi jesteśmy, że podjęta tematyka może być pogłębiona i uzupełniona przez kolejne publikacje dotyczące podjętego zagadnienia. Można jednak na kanwie przedstawionego materiału wysunąć następujące wnioski:

1. Erygowanie seminarium w diecezji gdańskiej przez ks. bp. E. Nowickiego w 1957 roku było znakiem głębokiej troski o Kościół partykularny.
2. Duchowieństwo gdańskie wraz z laikatem troszczyło się o nowe i święte powołania kapłańskie w wymiarze modlitewnym i materialnym, np. niedziele powołań, pierwsze czwartki lub soboty miesiąca, dary pieniężne, pozycje naukowo-dydaktyczne na rzecz biblioteki seminaryjnej.
3. Prowadzone seminarium przez Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo dobrze przygotowywało kleryków poprzez formację intelektualno-ascetyczną do pracy duszpasterskiej.
4. Profesorowie seminarium posiadali tytuły naukowe, co świadczy o należytych dla wyższej uczelni poziomie.
5. Przyjęcie sakramentu kapłaństwa w 1962 roku przez pierwszych alumnów Biskupiego Seminarium Duchownego w Gdańsku Oliwie było okazją do wyśpiewania dziękczynnego *Te Deum* w całej diecezji gdańskiej oraz poza jej granicami.